

Лявон Карповіч: Апавяданьні паштовых марак пра Вялікае Княства***Прадмова***

Для незаангажаванага чалавека паштовая марка-гэта маленькі кавалачак паперы, які служыць для выканання паштовай аплаты, а для філятэліста марка – гэта ня толькі прадмет для калекцыянавання, але крыніца ведаў. Маркі могуць ня толькі выклікаць цікаўнасьць, але быць нават мастацкімі цудамі.

Паштовыя маркі адлюстроўваюць ня толькі развіцьцё сістэм пісьмовай пошты за апошнія два стагодзьдзі, але яны таксама адлюстроўваюць увесь спэктр гісторыі, мастацтва і культуры, пачынаючы з пачатку нашай глянбальнай цывілізацыі, погляды і стылістыку свайго часу.

У гэтых апавяданьнях маркі становяцца незвычайным вакном у гісторыю краіны, у якой мы жывем, запрашаюць нас паслухаць паданьні пра таямнічае і чароўнае Вялікае Княства... Яны раскажуць пра багатую, шматслаёвую, захапляльную Гісторыю праз займальныя, часта прыгожыя, а часам і эксцэнтрычныя знакі паштовай аплаты. У той жа час трэба ўлічыць, што паштовая марка не адлюстроўвае ўвесь спэктр жыцця. Яе зьмест залежыць найперш ад дзяржаўнага ладу краіны, бо друкуюць марку ў дзяржаўных выдавецтвах. Таму тут ёсьць апавяданьні пра малазначныя падзеі і адсутнічаюць некаторыя вельмі значныя, бо ўсё залежыць ад таго, ці былі гэтыя падзеі адлюстраваныя на паштовых марках ці не.

Уступ

*Далёка тое, што ёсьць, і глыбока-глыбока: хто дастане яго?
(Эклезіяст 7:23)*

Вялікае Княства...Вялікае Княства нарадзілася на нашай зямлі ў выніку многавекавога падарожжа нашых продкаў па пакручастаму шляху Гісторыі, дасягнула найвышэйшага росквіту, стаўшы ўзорам для іншых, заняпала і зьнікла, разадраная кіпцюрамі зайздросных і драпежных суседзяў. Але ня зьнікла бяссьледна, на што разьлічвалі ворагі, а стала для сваіх нашчадкаў таямнічай папараць-кветкай Гісторыі Народу... І хто знаходзіць гэтую папараць-кветку, пачынае разумець мову сваіх продкаў, перад ім раскрываецца ўся прыгажосць роднай зямлі і сэрца напаўняецца любоў да Радзімы...

Вясна. Зараджэнне, нараджэнне, дзяцінства, юнацтва (ад пачатку па XIV стагодзьдзе)

Спачатку былі... шляхі-дарогі

Шлях – таксама вялікая дарога, але мае значэнне болей шырокае і ўжываецца ў самым разнастайным сэнсе. Можна пралягаць не толькі па зямлі, а і па вадзе – водны шлях, нават па небе – Млечны Шлях, шлях да іншых плянет – зорны шлях. Ёсць яшчэ жыццёвы шлях, баявы шлях, гістарычны шлях, а таксама – шлях як напрамак дзейнасці, спосаб і сродак, якімі дасягаецца мэта. Васіль Вітка

Сонечны Падарунак з Глыбіні Стагодзьдзяў

Звычайна гісторыя краіны ў кнігах пачынаецца з датаў і падзеяў. Я пачну Гісторыю нашай краіны з сонечнага каменя - Сонечнага Падарунку з Глыбіні Стагодзьдзяў. Так называе бурштын старажытнарымскі вучоны Пліні Старэйшы ў сваёй «Натуральнай гісторыі» згодна з легендай аб тым, што бурштын нараджаецца з сонечных прамянёў. Пра бурштын існуе мноства легендаў у многіх народаў. Грэкі называлі бурштын электронам - па назве зоркі Электра з сям'і Плеяд ў Сузор'і Цяляці. У старажытных грэкаў бурштын выклікаў асаблівую цікавасць сваёй здольнасцю электрызацыі. Самае раньняе пісьмовае ўпамінанне пра бурштын – клінапіс на абеліску X стагодзьдзя да Р.Х., які знаходзіцца ў Брытанскім музэі. Бурштын - адзін з першых каштоўных камянёў, што здабывалі і выкарыстоўвалі як упрыгожваньне і як лекавы сродак нашы продкі яшчэ ў часы палеаліту (450-12 тыс. да Р.Х.).

Бурштын.

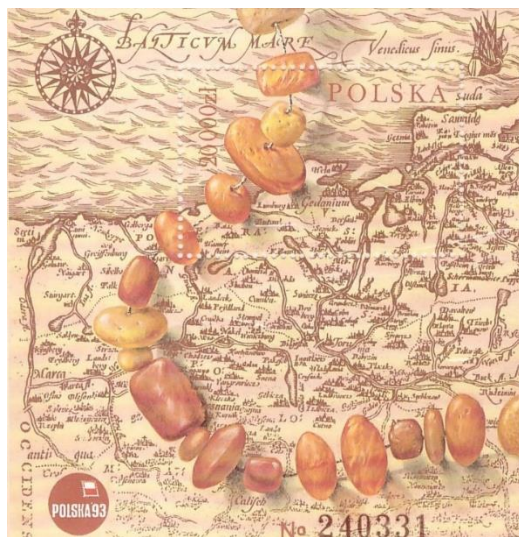
Марка пошты Беларусі, выдадзеная ў 2009. Марка Латвіі, выдадзеная ў 2020

У легендах бурштын найчасцей узгадваецца як сьлёзы ці то з нагоды гора, ці то з нагоды радасці. Але насамрэч вучоныя кажуць, што бурштын – гэта сьлёзы дрэў у выглядзе смалы, што "плакалі" мільёны гадоў таму і якія застылі, утварыўшы

сонечны камень. Бурштын называлі золатам Поўначы, золатам Славянскім або золатам Прыбалтыкі за яго лекавыя ўласцівасці, за яго прыгажосць і лёгкасць у апрацоўцы і за легендарныя магічныя ўласцівасці. І з гэтай нагоды бурштын набыў яшчэ і ўласцівасць тавару.

Бурштынавы шлях упершыню згадвае «бацька гісторыі» Герадот (484 — 425 да Р.Х.), хаця шлях дзейнічаў за тысячагоддзі да яго нараджэння: вырабы з балтыйскага бурштыну былі знойдзены ў грабніцы Тутанхамона. Напрыканцы I тысячагоддзя да Р.Х. з пашырэннем гегемоніі Рыма ў Міжземнамор'і найбольш важным стаў вываз бурштыну па Вісьле – Бурштынавы шлях, які меў адгалінаванне на Заходні Буг, а з II стагоддзя да Р.Х. пралягаў гандлёвы Бурштынавы шлях або Вялікі сонечны шлях і па Дзвіне і па Нёмне, аб чым піша Кулакоў Уладзімір у кнізе "Нёманскі Бурштынавы шлях у эпоху вікінгаў". Заходняя Дзвіна была добра вядомая старажытным грэкам і рымлянам і называлася Эрыдан, Рубон, Дуна або Дзіна.

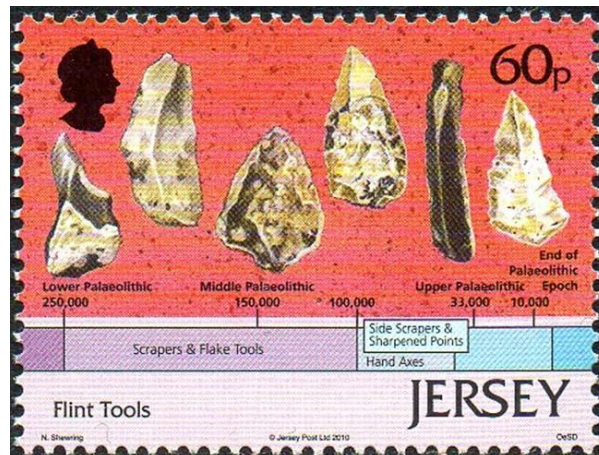
Гісторыкі выказваюць думку, што гэта Нэрон (37-68) загадаў нейкаму свайму цэнтुरыёну наладзіць пастаўкі бурштыну з Балтыкі ў Рым.

Карта Польшчы з сымбалічна нанесеным Бурштынавым шляхам паводле Абрагама Артэліуса з XVI стагоддзя. Блёк пошты Польшчы, выдадзены ў 1993

Камень з агнём у жылах

Бурштын і вырабы з бурштыну насельніцтва нашых земляў атрымоўвала з Прыбалтыкі ў абмен на крэмневыя прылады працы.

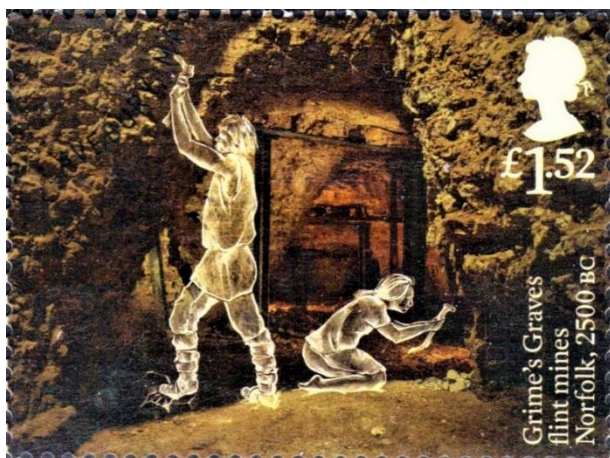

Першыя крэмневыя прылады працы. Марка пошты Джэрсі, выдадзеная ў 2010
Крэмневыя прылады працы ў вялікай колькасці і высокай якасці варабляліся, пачынаючы з III тысячагоддзя да Р.Х. у Краснасельскім комплексе (цяпер Ваўкавыскі раён Гродзенскай вобласці) на здабычы і вырабу крэмневых вырабаў.

Крэмень. Марка пошты Беларусі, выдадзеная ў 2009

Па падліках археолягаў тут было выкапана да некалькі тысяч шахтаў. Са здабытага з кожнай выпрацоўкі можна было змайстраваць да сотні сякер і іншых прылад. Зразумела, што тысячы сякер былі непатрэбныя мясцоваму насельніцтву. Значыць, яны ў асноўным прызначаліся для абмену.

Крэмневая шахта. Марка пошты Вялікабрытаніі, выдадзеная ў 2017

Бурштынавы скарб у сонечнае Міжземнамор'е перавозілі спачатку на лодках, а цягам стагодзьдзяў па нашым рэкам ужэ плылі гандлёвыя снэккары і кнорры, часам ваенныя суровыя драккары скандынаваў з галовамі цмокаў на носе карабля ды рымскія анерарыі, астаўляючы сьляды на шляху свайго падарожжа.

Драккар вікінгаў. Марка пошты Сьера Леонэ, выдадзеная ў 2019

Многа такіх "сьлядоў" засталася ў выглядзе манэт. Найбольш раньнія знаходкі належаць да часоў Аляксандра Македонскага і яго нашчадкаў. На Ашмяншчыне вядомая нават знаходка тэтрадрахмы Піліпа Другога — бацькі Аляксандра. Гэта срэбраная манэта, адбітая ў IV стагодзьдзі да Р.Х. Трапляецца і Пталямееўскі Егіпет III стагодзьдзя да Р.Х., а таксама манэты рэспубліканскага Рыму II стагодзьдзя, яшчэ да Цэзара. Зрэдку — манэты грэцкіх калоніяў на Чорным моры: Ольвіі, Пантыкапею.

*Тетрадрахм Піліпа Другога з галавой Зеўса. 359 – 336 да Р.Х. Марка пошты
Грэцыі, выдадзеная ў 1956*

Бурштынавы шлях заняпаў толькі ў сярэднявечча, калі зменшыўся попыт на бурштын і Прычэрнамор'е было захоплена мусульманскай Турцыяй. Але гандаль таварамі не прыпыняўся і на зьмену Бурштынаваму шляху прыйшоў Шлях "з варагаў у грэкі", які праіснаваў па XII стагодзьдзе. На тэрыторыю нашай краіны прыпадала важная частка гэтага шляху праз балтыйска-чэрнаморскі водападзел, які трэба было пераадоляць па сушы. Караблі перацявалі, валаклі па напрамку, які злучаў Дзьвіну з Дняпром. Валокі бралі пад кантроль ураднікі, якія займаліся зборам "валочнага" падатку-мыта. У такіх месцах ўзьніклі першыя гарады і дзяржавы на нашых землях: Полацкае княства на Заходняй Дзьвіне, Смаленскае-на Дняпры і Тураўскае-на Прыпяці.

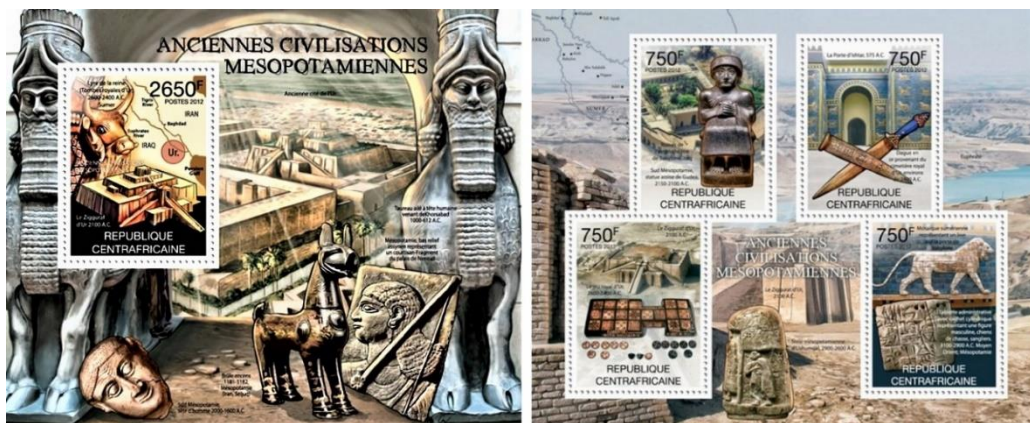
*Старажытныя гандлёвыя шляхі. Счэпка «Шлях з варагаў у грэкі». Высадка скандынаўскіх маракоў. Славяне на баявой ладзьдзі. Сумесны выпуск Украіны і
Эстоніі ў 2003*

На верхняй марцы манэта дацкага караля Свэнда Эстрыдсена, а ў нізе маркі надпіс "Полоцьк". На ніжняй марцы срэбная манэта князя Уладзіміра Святаслававіча. Цікава, ці могуць маркі расказаць, што адбывалася вакол нас ў сьветавай гісторыі?

Зазірнем у сьветавую гісторыю

Мэсапатамія - калыска чалавецтва

Ужо з пачатку 4 тысячагодзьдзя да Р.Х. на землях Мэсапатаміі (Міжрэчча) узьнікла калыска, асяродак найбольш старажытнай цывілізацыі. Культура Мэсапатаміі прынесла чалавецтву пісьменнасьць, заканадаўства, эпічную паэзію, кола... Тут у Мэсапатаміі магчыма быў райскі сад Эдэм, у якім жылі першыя створаныя Богам людзі Адам і Ева, а каля 1850-1750 гадоў перад нараджэньнем Хрыста, ці каля 4000 тысяч гадоў таму, жыў Біблейскі Абрам. Роднай мясцінай Абрама быў Ур на паграніччы паміж сучаснымі Іракам і Кувэітам на поўнач ад Пэрсідзкай затокі. Адлюстравана гэта месца на марцы Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, прысьвечанай Мэсапатамскай цывілізацыі, дзе кругам вылучаны Ур. Мэсапатамская цывілізацыя праіснавала па 12 кастрычніка 539 да Р.Х., калі Пэрсідзкае войска захапіла Бабілён і настаў канец гісторыі Старажытнай Мэсапатаміі, як палітычна самастойнага рэгіёну.

Мэсапатамская цывілізацыя. Блёкі пошты Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, выдадзеныя ў 2012

Перад стваральнікамі падобных марак паўстала вельмі складанае заданьне, што адлюстравець на марцы, каб найдасканалей перадаць сутнасьць цывілізацыі... Як у іх атрымалася, вырашайце самі.

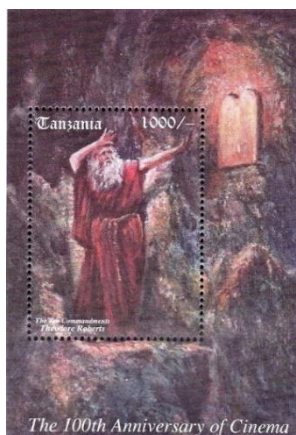
Цывілізацыя фараонаў і пірамід

Старажытны Егіпет займаў тэрыторыю ў даліне і дэлье Нілу ў Паўночна-Усходняй Афрыцы. Праіснавала Эгіпецкая цывілізацыя з канца 4 тысячагоддзя да Р.Х. да 332 да Р.Х., калі Егіпет заваяваў Аляксандр Македонскі. Культура Эгіпецкай цывілізацыі застаецца адной з самых загадкавых і таямнічых у свеце. У 1280 да Р.Х. Маісей выводзіць свой народ з Эгіпту і каля 1280-1240 атрымлівае Дзесяць Божых Запаведзей на гары Сінай.

Эгіпецкая цывілізацыя. Блёк пошты Сан-Тамэ і Прынсіпі, выдадзены ў 2008 і блёк пошты Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, выдадзены ў 2012

У 1995 у рамках 100-годдзя кіно ў Танзаніі была апублікаваная сэрыя паштовых марак і блёк, які паказвае амэрыканскага акцёра Тэадора Робертса ў вобразе Майсея ў фільме «Дзесяць Запаведзяў», які дэманстраваўся ў 1923. Майсей назірае, як Бог піша Запаведзі на каменных плітах.

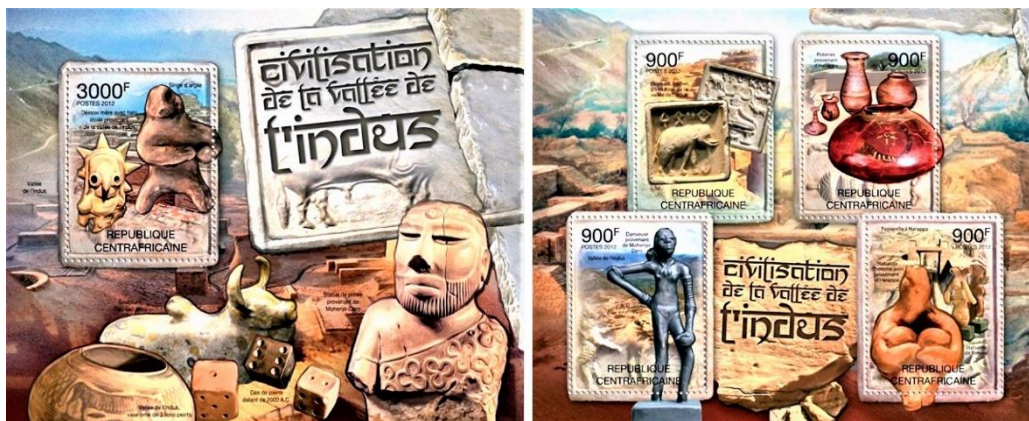

Дзесяць Запаведзяў. Кадар з фільму. Блёк пошты Танзаніі, выдадзены ў 1995

Краіна Арыяў

У наш час працягваюць сваё існаванне дзве старажытныя цывілізацыі – індыйская і кітайская. Індыйская цывілізацыя ўзнікла прыблізна ў 3 тысячагоддзі да Р.Х. і развівалася ў даліне рэк Інд і Ганг. Ужо ў старажытнасці аб Індыі ведалі як пра «краіну мудрацоў». Яе жыхары першымі ў свеце навучыліся вырошчваць рыс, бавоўнік, цукровы трыснёг, першымі пачалі разводзіць хатнюю птушку. Індія падаравала свету лічбы, вядомыя як «арабскія», таму што перайшлі праз пасярэдніцтва арабаў, дзесятковую сістэму рахунку, а таксама такую вялікую гульню, як шахматы. Каставая сістэма забяспечвала захаванне рэлігіі індуізму і на працягу стагоддзяў забяспечвала стабільнасць індыйскай цывілізацыі. Незвычайна важная асаблівасць Індыйскай цывілізацыі – відавочная зварнуцасць да Сусвету і адначасова да ўнутранага свету чалавека, надзвычайную «прасякнутасць» пачуццём каханьня...

На блёках адлюстравана Цывілізацыя даліны Інда, або Харапская цывілізацыя, названая ў гонар старажытнага горада Харапа, – цывілізацыя бронзавага веку, тэрыторыя якой распасціралася вакол даліны ракі Інд (сучасны Пакістан і яго наваколілі) прыкладна з 2600 да Р.Х. да 1900 да Р.Х.- першы перыяд Індыйскай цывілізацыі.

Цывілізацыя даліны Інда, або Харапская цывілізацыя. Блёкі пошты Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, выдадзеныя ў 2012

Паднябесная цывілізацыя

Цывілізацыя ў Старажытным Кітаі склалася прыблізна на мяжы 3-2 тысячагоддзяў да Р.Х. і, захаваўшы пераемнасць традыцый, адметных рыс духоўнай і

матэрыяльнай культуры, працягвае існаваць у сучасны пэрыяд. Кітайскае грамадства сфарміравалася ў басэйне ракі Хуанхэ (Жоўтай ракі). Найстаражытнейшым знойдзеным формам кітайскага пісьма 1600 гадоў. Падчас праўленьня першага імператара ў III стагодзьдзі да нашай эры пачалося будаўніцтва Вялікай сьцяны (фартыфікацыйная сыстэма), якая праіснавала да 16 стагодзьдзя, асноўнай яе функцыяй была абарона дзяржавы ад набегу іншых народаў. Кітайцы лічылі, што іх краіна знаходзіцца ў цэнтры сьвету. Улада імператара была рэлігійна санкцыянаваная, а яго называлі сынам неба. Прадаючы паперу шоўк і фарфор, Кітай праславіўся на ўвесь старажытны сьвет. Для гандлю кітайцы выкарыстоўвалі Шаўковы шлях, заснаваны ў II стагодзьдзі да Р.Х. Найважнейшым філязофска – этычным вучэньнем, якое стала пануючай рэлігіяй у Старажытным Кітаі, было канфуцыянства, стваральнікам якога на мяжы VI і V стагодзьдзяў да Р.Х. быў мысьляр Канфуцый. Па глыбіні эстэтычнага і паэтычнага пранікненьня ў быцьцё прыроды Кітайская цывілізацыя, бадай, ня мае сабе роўных. Мае вялізныя дасягненьні ў навучы і тэхніцы. Кнігі ў Кітаі пачалі друкаваць у II стагодзьдзі, а ў Эўропе – у XV.

Кітайская цывілізацыя. Блёкі пошты Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, выдадзеныя ў 2012

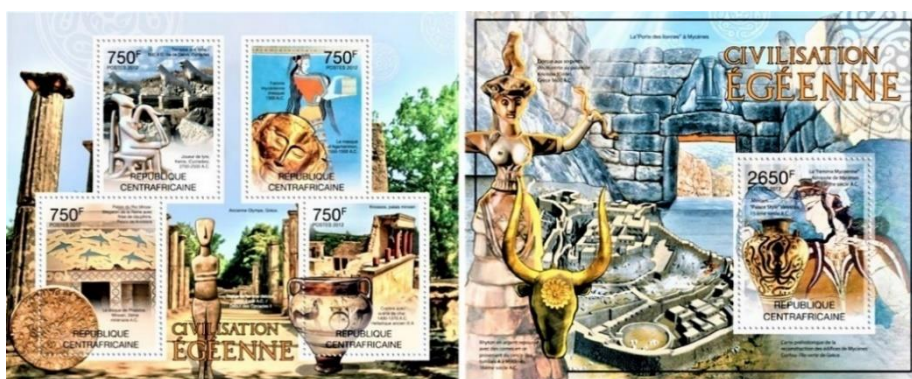
Аснова Эўрапейскай культуры

Культура Старажытнай Грэцыі і старажытнага Рыму традыцыйна называецца «антычнай культурай», бо яна была самай старажытнай з усіх вядомых культур у Эўропе ў эпоху Адраджэньня (15-16 стагодзьдзі).

Легендарная гісторыя Старажытнагрэцкай цывілізацыі налічвае амаль 30 стагодзьдзяў, пачынаючы з раньняй Мінойскай цывілізацыі, якая ўзьнікла на Крыце 2800-1100 да Р.Х., заканчваючы Эліністычнай пэрыядам (323-146 да Р.Х.), калі Грэцыя становіцца лёгкай здабычай для Рымлян, якія цалкам заваявалі дзяржаву ў 147-146 да Р.Х.

Антычная Грэчаская культура стала асновай усёй Эўрапейскай культуры. Менавіта ў старажытнагрэчаскай культуры сфарміраваліся адносіны да чалавека як да «меры ўсяго існага», вышэйшай каштоўнасці. Першы пераклад Бібліі Старога Запавету быў зроблены з габрэйскай мовы на грэчаскую. Гэты пераклад вядомы як Сэптуагінта (ад лацінскага «семдзесят», па легендзе пераклад выконвалі семдзесят вучоных) быў зроблены ў Эгіпце для казначай Аляксандрыйскай бібліятэкі.

Блёкі прысьвечаныя першаму пэрыяду Старажытнагрэцкай цывілізацыі – Эгейскай цывілізацыі бронзавага веку ў 3000-1000 да Р.Х. на астравах Эгейскага мора, Крыце, у мацерыковай Грэцыі і Малой Азіі (Анатолія).

Эгейская цывілізацыя. Блёкі пошты Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, выдадзеныя ў 2012

Рымская цывілізацыя

«Наўрад ці знойдзецца чалавек, настолькі легкадумны і абыякавы да навакольнага жыцця, які б не зацікавіўся пытаннем аб тым, якімі сродкамі, якімі прыёмамі палітыкі рымляне ў прамежак меншы 53 гадоў перамаглі амаль усе краіны населенага сьвету і падпарадкавалі іх сваёй адзінай уладзе, – факт у гісторыі бяспрыкладны», – адзначаў старажытнагрэцкі гісторык Палібій і меў рацыю. З невялікага паселішча на Тыбры за некалькі стагодзьдзяў вырас магутны горад, які затым пабудаваў магутную і велізарную імперыю.

Рымляне былі выдатнымі будаўнікамі і інжынэрамі. Яны вынайшлі бэтон, дзякуючы якому маглі ўзводзіць у сваіх гарадах велізарныя будынкі – храмы, тэрмы, амфітэатры або базылікі. Ваду з крыніц у бліжэйшых гарах прыносілі ў гарады каменныя аквэдукі. Рымскае права стала ўзорам ці правобразам прававых сьстэм многіх іншых дзяржаў.

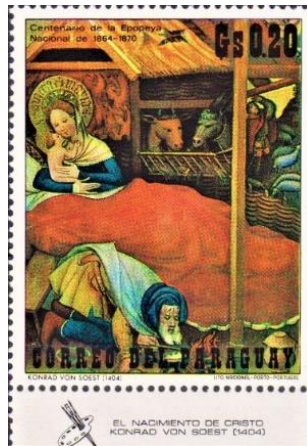
Антычная Рымская цывілізацыя аказала надзвычайнае ўздзеянне на культурнае развіццё чалавецтва. Праіснавала яна каля 12 стагоддзяў – прыблізна з 8 стагоддзя да Р.Х. да 476 па Р.Х., да заваявання варварамі. Старажытнарымская культура многае пераняла з культуры суседніх народаў, найбольш у Грэкаў. Галоўнымі ідэаламі Рымскай цывілізацыі былі патрыятызм, вернасць грамадзянскаму абавязку, ушанаванне багоў, павага да продкаў, выкананне законаў, перакананне ў богавыбранасці рымскага народу і што Рым цэнтар сьвету.

Рымская цывілізацыя. Блёкі пошты Гвінэ-Бісаў, выдадзеныя ў 2003

За сотні гадоў да нараджэння Хрыста ў Бібліі былі запісаныя словы прарокаў Ізраіля, якія прадказвалі Яго прышэсце. У Старым Запавеце, які пісаўся многімі людзьмі на працягу 1500 гадоў, зьмешчана больш за 300 прароцтваў гэтай падзеі. Першае зь іх выказана з вуснаў Бога ў прысудзе зьмею. Гэта быў плян выратавання грэшнага чалавека і вяртання яму бесьсьмяротнасці: «І варожасць пакладу паміж табою і паміж жанчынаю, і паміж семем тваім і паміж семем яе: яно будзе біць цябе ў галаву, а ты будзеш джаліць яго ў пяту». (Быццё 3:15). Прароцтва збылося ў Рымскай імперыі. Калі Марыя была ўжо цяжарнай, выйшаў загад Рымскага кесара Аўгуста. Дзе хто не жыў, дзеля перапісу павінен прыйсці ў тое месца, дзе жылі яго продкі. Язэп і Марыя паходзілі з роду цара Давіда, таму павінны былі ісці ў Віфлеем. Пакуль цяжарная Марыя змагла дабрацца да месца, усе дамы былі запоўненыя прыйшоўшымі людзьмі. Свабоднай была толькі пячора, куды заганялі авечак у час непагоды. Тут у пячоры, уся мэбля якой складалася зь ясьляў з саломы, нараджаецца Збаўца.

Слова становіцца целам і пасяляецца між намі, Бог становіцца чалавекам. Многа разоў у розныя спосабы Бог прамаўляў да чалавека. Цяпер прамовіў да нас праз Свайго Сына!

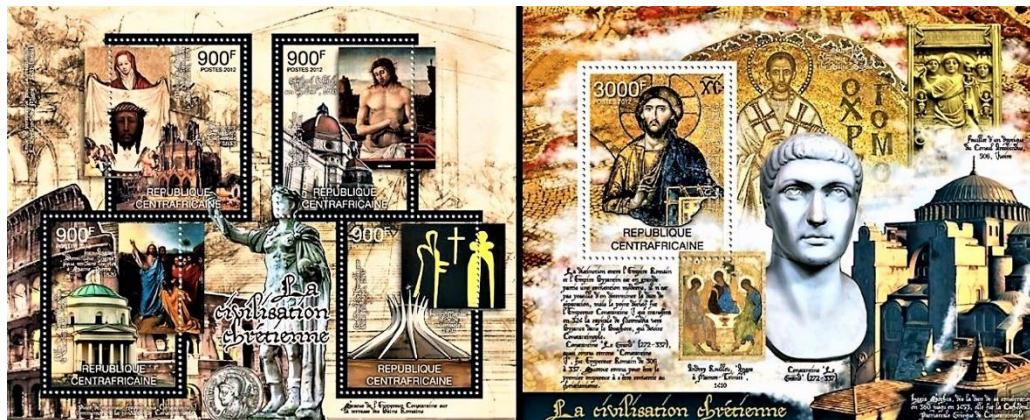
*Божасе Нараджэньне з алтара Бад-Вільдунгена. Конрад фон Зост (1370 - 1422).
Марка пошты Парагваю, выдадзеная ў 1971*

У 386 вучоны Еранім пасяліўся ў Віфлееме і пачаў перакладаць Біблію на лацінскую мову. Праз 23 гады ён закончыў працу. Вульгата ці «народная» вэрсія Бібліі Ераніма была адзінай Бібліяй да 1609, якой карысталася Рыма-каталіцкая царква.

Бізантыйская цывілізацыя

Бізантыйская цывілізацыя (Усходняя Рымская) паўстала не з Рымскай, ні ў якасці яе адшчэпку, ні як супрацьлегласць. Радавод яе на Ёсходзе і паходжаньне ў Эліністычнай цывілізацыі. Можна сустрэць нават меркаваньне, што яна проста працяг Эліністычнай, уціснутай у хрысьціянства. Бізантыйская цывілізацыя ўтварылася ў выніку распаду Рымскай імперыі ў 395 і праіснавала каля тысячы гадоў да заваяваньня сталіцы горада Канстантынопаля туркамі ў 1453. Назва цывілізацыі паходзіць ад назвы заснаванага грэчаскімі каляністамі месца Бізантыя, які пазьней быў названы ў гонар імператара Канстанціна Канстантынопалям. Бізантыйцы называлі сябе рамеямі (рымлянамі), а краіну Імпэрыяй рамеяў. У эпоху сярэднявекі Бізантыйская цывілізацыя адаграла разам з Кітайскай вядучую ролю ў сусьветным культурным разьвіцьці. Асновай Бізантыйскай культуры было хрысьціянства ўсходняга веравызнаньня.

У 313 імператар Канстанцін выдаў Эдыкт (указ) аб наданьні хрысьціянам роўных правоў з усімі іншымі рэлігіямі, а ў 324 афіцыйна абвясціў хрысьціянства дзяржаўнай рэлігіяй Рымскай імперыі. Дзень Божлага Нараджэньня ад IV веку, часу ўстанаўленьня гэтага сьвята, стаў днём асабліва ўрачыстым у сьвеце хрысьціянскім. Найбольш знакаміты помнік Бізантыйскай архітэктуры – храм Сьвятой Сафіі ў Канстантынополі (532-537).

Бізантыйская цывілізацыя.

Блёкі пошты Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, выдадзеныя ў 2012

Заварожваючая цывілізацыя

Майя з'явіліся ў Мезаамерыцы каля 1200 да Р.Х. на тэрыторыі сучасных Мэксыкі, Гандураса, Гватэмалы, Сальвадора. Да нашых дзён захаваліся рэшткі звыш ста гарадоў Майя. Прыблізна на мяжы Новай эры Майя стварылі герагліфічную пісьменнасць. Народы Майя пакінулі пасля сябе надзвычай багатую спадчыну ў выглядзе ўражлівых будаўнічых аб'ектаў і археалагічных артэфактаў. Найбольш вядомы Храм Сонца ў Паленке (другая палова 7 стагоддзя). Няма адзінай думкі, па якой прычыне знікла цывілізацыя Майя. Найчасцей згадваюцца кліматычныя катастрофы і войны. Змярканьне гэтай цывілізацыі наступіла ў 1542 ад Р.Х.

Цывілізацыя Майя.

Блёкі пошты Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, выдадзеныя ў 2012

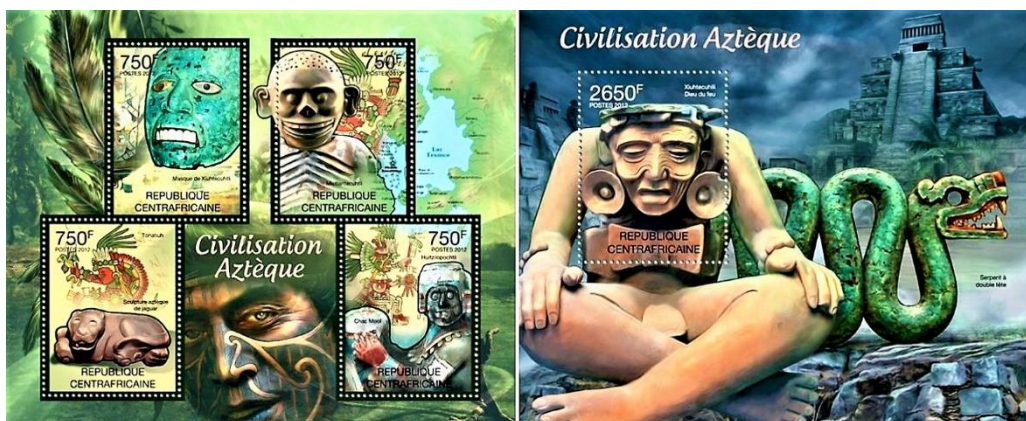
Цывілізацыя Ацтэкаў

Ацтэкамі называюць індзейскі народ цэнтральнай Мэксыкі, які здолеў стварыць адну з найбуйнейшых імперый у дакалумбавай Амэрыцы. Яны прыбылі ў даліну Мэксыкі ў XIII стагодзьдзі і заснавалі там горад Тэначтытлан, які з часам стаў сталіцай. Цывілізацыя Ацтэкаў здолела стварыць велізарную імперыю, канец якой наступіў толькі з прыходам канкістадораў.

Ацтэкі былі вельмі паэтычным народам. Філязофскімі разважаньнямі аб прыгажосці чалавечага жыцця і каханьня насычаная народная паэзія ў жанры «песняў - кветак». Разам з гэтым Ацтэкі прыносілі чалавечыя ахвяры сваім багам і менавіта ацтэцкая цывілізацыя ўвайшла ў гісторыю як самая крывавая. Для мужчынскага насельніцтва школьная вучоба была абавязковым заняткам. Гэты народ распрацаваў зорную карту неба.

Паміж 1519 і 1524 гадамі Эрнан Картэс з атрадам у 500 салдат заваяваў і авалодаў тэрыторыяй дзяржавы ацтэкаў. Гэта яму ўдалося таму што, яго прынялі за бога Кецалькоатля, які вярнуўся. Кецалькоатль – богастваральнік Сусьвету, чалавека і культуры, уладар прыродных стыхій, заступнік жрацоў, ведаў і рамёстваў. У 1545 і 1576 гадах успыхнулі дзьве эпідэміі меркаванага тыфу, які прывёў да сьмерці 80% Ацтэкаў.

У цяперашні час, у выніку канкіста, ад вялікай імперыі ацтэкаў засталіся толькі руіны, але ў Мэксыцы да гэтага часу живуць нашчадкі Ацтэкаў, якія гавораць на старажытнай мове наўатль.

Цывілізацыя Ацтэкаў. Блёкі пошты Цэнтральна-Афрыканскай Рэспублікі, выдадзеныя ў 2012

Цывілізацыя "Дзяцей Сонца"

Інкі каля сярэдзіны XII стагоддзя стварылі дзяржаву, якая называлася Тавантінсую – Дзяржава пчол, на тэрыторыі сучаснага Перу. Найбольшае разьвіцьцё імперыі адбылося пасля 1438, калі да ўладу атрымаў Інка Пачакуці. Заняпад адной з самых магутных дакалюмбаваых цывілізацый адбыўся менш чым праз 100 гадоў.

*Крэпасць Саксайуамана ў Куска.
Блёк пошты Мазамбіку, выдадзены ў 2010*

На полі блёку горад Мачу-Пікчу – таямнічы горад інкаў, пабудаваны ў сярэдзіне XV стагоддзя. У 2007 годзе 100 мільёнаў чалавек прагаласавалі, каб уключыць Мачу-Пікчу ў спіс 7 новых цудаў сьвету.

Інкі лічылі сонца сваім галоўным бажанствам. Сам тэрмін «Інка» паходзіць ад слова «Сонца», таму інкаў называюць «Дзеці Сонца». Інкі не ведалі пісьменства, таму не існуе запісаў пра іх культуру. Амаль усё, што вядома, зьяўляецца заслугой працы археолягаў. Жыхары імперыі, якіх на піку разьвіцьця было каля 12 млн, займаліся ў першую чаргу сельскай гаспадаркай. Яны вырошчвалі бульбу, кукурузу, бавоўну, коку ў вельмі складаных кліматычных умовах: высокія горы, джунглі, пустэчы. Таксама займаліся разьвядзеньнем жывёл – марскіх свінак, лам і альпака – від маленькіх вярблюдаў. Найбольшай павагай у грамадстве карысталіся сьвятары, паэты і філёзафы. Інкі былі вельмі добрымі будаўнікамі. Галоўны храм Сонца ў сталіцы Куска ўпрыгожвалі залатыя і срэбныя пласьціны, а ў сьвяшчэнным садзе пры ім знаходзіліся зробленыя з золата і срэбра жывёлы і птушкі ў натуральную велічыню. Падзеньне гэтай магутнай цывілізацыі было вынікам трох фактараў: уварваньня канкістадораў, эпідэміі воспы і грамадзянскай вайны. У 1533 гішпанцы занялі сталіцу імперыі горад Куска. У 1572 ад рук канкістадораў загінуў апошні правіцель інкаў.

Узьнікненьне дзяржаўнасьці. Полацкая гісторыя

Гістарычная дата нараджэньня

Археалягічныя знаходкі пацьвярджаюць, што пасяленьне людзей на месцы Полацкага гарадзішча існавала ў VII стагодзьдзі да Р.Х. Датай жа першага ўпаміну Полацку можна лічыць 447 год. Пад гэтым годам ангельская беларусістка Вера Рыч выявіла ў скандынаўскіх сагах упамін пра аблогу Полацку гунамі Атылы: «І прыйшоў конунг Атыла з усім сваім войскам да горада, які завецца Полацкам (Pallteskiu у Сазе). Горад гэты так умацаваны, што яны не ведаюць, як яго ўзяць. Была там моцная каменная сьцяна, вялікія вежы і шырокія і глыбокія равы, а ў горадзе было вялікае войска для яго абароны, і тыя, хто ахоўваў горад, мала баяліся войска конунга Атылы». У славянскіх летапісах упершыню Полацк згадваецца ў «Аповесьці мінулых часоў» пад 862 годам: «Пачаў Рурык раздаваць сваім людзям гарады: таму – Полацк, таму – Растоў, а таму – Белавозера».

900 рокаў «Повісті мінулых літ».

Блёк пошты Украіны, выдадзены ў 2013. На марцы намаляваны Нестар Летапісец (аўтар Аповесьці) за працай, на палях блёку – падзеі, апісаныя ў Аповесьці.

Пра першага Полацкага князя Рагвалода і яго дачку Рагнеду

У «Аповесьці мінулых гадоў» яшчэ многа зьвестак зьмешчана пра Полацк і наступная пра нялюдзкую і трагічную падзею пра першага вядомага Полацкага князя

Рагвалода і яго дачку Рагнеду, якая атрымала назву «Крывавае вясельле» Ёладзіміра з Рагнедай.

Рагвалод – князь Полацкі. Марка пошты Беларусі, выдадзеная ў 1993

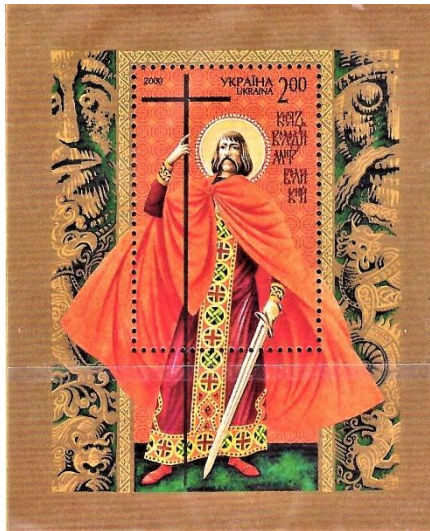
Трывалы хаўрус з маладой Полацкай дзяржаваю быў выгадны як Ноўгараду, так і Кіеву. Шлюб быў добрай падставай для гэтага. Першым заслаў сватоў Кіеўскі князь Яраполк. Рагвалод аддаў сваю прыхільнасьць мацнейшаму, на ягоную думку, Кіеву. Па бацькавай волі дванаццацігадовая Рагнеда (у такім веку дзяўчынка ўжо лічылася тады нявестаю) дала Яраполкавым сватам згоду і пачала рыхтавацца да вясельля.

Рагнеда – князеўна Полацкая. Марка пошты Беларусі, выдадзеная ў 1993

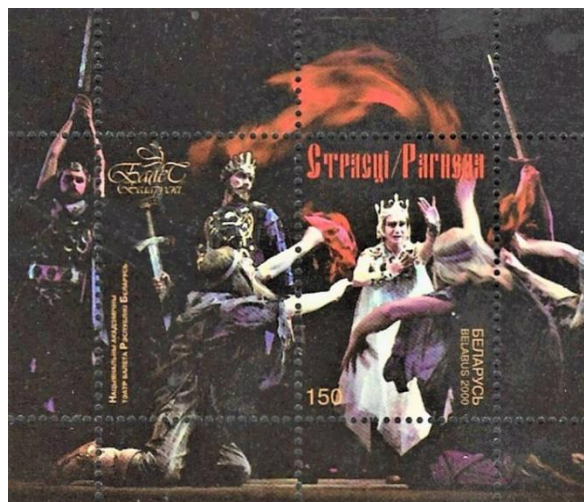
І тут заявіліся сваты з Ноўгарада ад Уладзіміра. Вось што апавядае пра гэта летапіс: «Запытаўся ў дачкі Рагвалод: «Ці хочаш за Ёладзіміра?» Яна ж адказала: «Не хачу разуці рабыніча, а Яраполка хачу». «Не хачу разуці» – бо існаваў звычай, што маладая жонка перад першай шлюбнаю ноччу здымала з мужавых ног абутак. Аднак

тут не проста адмова, але і зьнявага, бо Полацкая князеўна гучна абвясьціла: жаніх – сын рабыні, а такі бязродны ёй не трэба.

Князь Уладзімір Вялікі. Блёк пошты Украіны, выдадзены ў 2000

Гэта паслужыла падставай для варварскага нападу войскаў Уладзіміра на Полацк, разбурэння горада, забойства княжацкай сям’і Рагвалодаў, згвалтаваньня і паланеньня Рагнеды, якая ў выніку мусіла стаць жонкай Уладзіміра, Наўгародзкага, а потым Кіеўскага князя. У 2000 годзе Белпошта выпусьціла сэрыю «Беларускі балет», аформленую мастаком Андрэем Гапіенка, якая складаецца з маркі і паштовага блёка. На блёку намаляваная сцэна з балету «Страсьці» («Рагнеда») Андрэя Мдывані, выкананая па фатаграфіі, на якой адлюстраваны акцёры Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балету Рэспублікі Беларусь.

Страсьці Рагнеды. Беларускі балет. Блёк пошты Беларусі, выдадзены ў 2000

Рагнеда нарадзіла ад Уладзіміра сыноў Ізяслава, Яраслава (яго потым назавуць Мудрым), Мсьціслава і дачок Прадславу і Праміславу. «Аднаго разу, – сьведчыць летапіс, – калі Ўладзімір прыйшоў да яе і заснуў, яна наважылася зарэзаць яго. І надарылася яму ў тую хвілю прачнуцца, і схапіў ён яе за руку. І сказала яна з жалем: «Ты бацьку майго забіў і зямлю ягоную паланіў дзеля мяне, а цяпер не любіш мяне з гэтым дзіцем». І загадаў ёй прыбрацца па-царску, як перад шлюбам, і сесці ў хораме на белым ложы, а ён прыйдзе і заб'е яе. Яна па словах мужавых і зрабіла. І дала ў рукі сыну свайму Ізяславу аголены меч і навучыла: «Як зойдзе твой бацька, скажы яму: не думай, што ты адзін тут». І ўчыніў так Ізяслаў. Уладзімір жа прамовіў: «А хто ведаў, што ты тут». І апусціў ён меч і, склікаўшы баяраў, раскажаў ім усё. Яны ж парадзілі: «Не забівай яе дзеля гэтага дзіцяці, а аднаві яе бацькаўшчыну і дай ёй з сынам свайм». І пабудаваў Уладзімір горад, аддаў яго ім і назваў горад гэты Ізяслаўлем. І з таго часу ўзьнімаюць меч Рагвалодавы ўнукі супраць унукаў Яраслававых».

На марцы, прысьвечанай Заслаўю, у левым ніжнім куце адлюстраваны помнік Ізяславу і Рагнедзе. Маленькі Ізяслаў можна бароніць маці ад разьёшанага Ўладзіміра, засланяючы яе сабой.

Заслаўе. Марка пошты Беларусі, выдадзеная ў 2014

Марка насычана інфармацыяй. Фон левай часткі – гэта мініяцюры Радзівілаўскага летапісу: Замах Рагнеды на Вялікага князя Кіеўскага Уладзіміра і Уладзімір хоча пакараць Рагнеду, але на яе абарону паўстае Ізяслаў. Фон правай часткі – старажытнае гарадзішча «Замэчак» з памятным крыжам. Паверх фонаў знаходзяцца відарысы: помнік Ізяславу і Рагнедзе, Касьцёл Найсьвяцейшай Дзевы Марыі, Герб Заслаўя, Кальвінскі Збор і руіны Замкавай брамы з шылдай.

Прамень хрысціянства

Ізяслаў (980-1001), не гледзячы на кароткае жыццё, вельмі многа зрабіў для Полаччыны. Менавіта яго летапісцы называюць кніжнікам, бо ён увёў у Полацку пісьменства і навучаньне грамадце. Пячатка з ягоным імем лічыцца сама даўнім помнікам беларускага пісьменства і другім па часе ва ўсіх усходніх Славянаў. Пачынаючы зь яго, усе нашчадкі Рагвалода нязьменна называлі сябе Рагвалодавічамі. У 992 князь Ізяслаў заснаваў у Полацку эпархію (вялікую царкоўную акругу), чым засьведчыў самастойнасьць Полацкага княства. Рагнеда і Ізяслаў сталі першымі хрысціянамі ў Полацкім княстве. З часам Рагнеда вырашыла прысьвяціць сябе Хрысту і стала першаю на ўсходнеславянскіх землях манашкаю, прыняўшы імя Анастасіі.

Асабістым знакам Ізяслава быў трызуб з крыжападобнай вяршыняй сярэдняга зубца. У сучаснай геральдыцы трызуб Ізяслава ўвасоблены ў гербе горада Заслаўя (Мінскі раён, Мінская вобласць.).

Герб Заслаўя. Марка пошты Беларусі, выдадзеная ў 2004

Існуе легенда, што Торвальд Вандроўнік (950, Ісьляндія – 1002, Полацк, Беларусь) – легендарны хрысціянскі місіянер, падарожнік, чые паходы апісваюцца ў Ісьляндзкай «Сазе аб хрышчэнні», у 986 разам са сваім паплечнікам Стэўнірам Таргільсанам, рухаючыся праз Кенугард (Кіеў) па Непры (Дняпры), прыбыў у Полацк. Ім была пабудавана царква і адкрыты манастыр Сьвятога Яна Хрысціцеля ў Полацку, дзе Торвальд памёр, як мяркуецца, пасля 1002. («Þorvaldr andaðist í Rússía, skammt frá Palteskju. Þar er hann grafinn í fjalli einu, at kirkju Jóhannis baptistæ, ok kalla þeir hann helgan». Торвальд памёр у Русі, непадалёк ад Палтэск'я. Там ён пахаваны ў адной гары, пры царкве Яна Прадцечы, і называюць яго Сьвятым).

25 верасня 1992 года поштай Рэспублікі Беларусь быў выпушчаны марачны блёк і канвэрт першага дня (КПД) у гонар 1000-годзьдзя Полацкай эпархіі і Праваслаўнай царквы на Беларусі. Варта заўважыць, што падзел хрысьціянства або Вялікі раскол – распад да таго часу адзінай хрысьціянскай царквы на дзьве часткі адбыўся ў 1054. На канвэрце малюнак пляну Полацку, складзены па карце 1579 сакратаром Стэфана Баторыя Станіславам Паховічам. На фоне пляну рэканструкцыя Полацкай Сафіі. На полі блёку фрэска з Спаса-Прэабражэнскай царквы «Сьвяты, які моліцца», і выява Спаса-Прэабражэнскай царквы. На марцы – Крыж Эўфрасіньні Полацкай.

Канвэрт першага дня з блёкам ў гонар 1000-годзьдзя Полацкай эпархіі (1992)

Легендарны Усяслаў Чарадзеі

Пасьля нечаканай і таямнічай сьмерці Ізяслава ў 1001 Полацкі пасад заняў трынаццацігадовы Брачыслаў Ізяславіч (990-я – 1044) – князь Полацкі (1001–1044), сын Ізяслава, унук Рагнеды. Яго княжаньне адзначылася бітвай на Судоме з родным дзядзькам Кіеўскім князем Яраславам, які атрымаў прозьвішча «Мудры». Вынікі бітвы супярэчліва перадаюцца ў летапісах, але Яраслаў прызнаў самастойнасьць Полацка. У Сазе пра Эймунда распавядаецца, што Эймунд захапіў у палон жонку Яраслава. У якасьці выкупу Полацк атрымаў у валоданьне Віцебск і Усьвят, атрымаўшы магчымасьць кантраляваць валокі.

Яраслаў Мудры на блёку, выдадзеным поштай Украіны ў 1999

Існуе меркаванне, што Брачыслаў заснаваў горад Браслаў, хоць археолягі лічаць, што Браслаў існаваў задоўга да гэтай даты. Браслаў упершыню згадваецца пад 1065 у «Хроніцы» Мацея Стрыйкоўскага. З 1001 да 1044 у Полацку валадарыў Брачыслаў, а пасля ягонай смерці да 1101 найслаўнейшы з Полацкіх князёў сын Брачыслава Усяслаў, якога назвалі Чарадзеям.

Браслаў. Марка пошты Беларусі, выдадзеная ў 2002

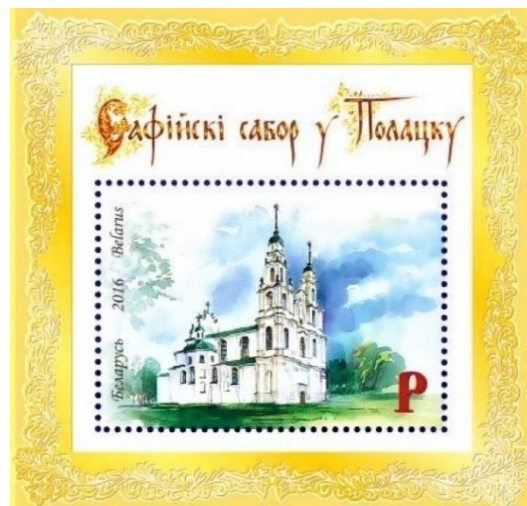

Усяслаў Чарадзеі. Марачны канвэрт, выдадзены поштай Беларусі ў 2001

Выкарыстаўшы мірныя часы, Усяслаў узводзіць храм Сьвятой Сафіі, каб аддаць пашану Богу і паказаць роўнасьць Полацка з Ноўгарадам і Кіевам. На малюнку канвэрта паказаны выгляд Сафіі ў тыя часы. У Полацкай Сафіі, пабудаванай у 1044 – 1066, увасобленая моц і ўплывовасьць Полацкага княства. Сабор Сьвятой Сафіі быў галоўным грамадзкім будынкам у горадзе. Шмат разоў перабудоўваўся і дайшоў да нас у выглядзе, набытым у XVIII стагодзьдзі. На паштовым блёку Рэспублікі Беларусь на левай марцы адлюстраваны сучасны выгляд Полацкай Сафіі. На полі блёку зьлева выгляд Полацкай Сафіі ў часы Усяслава Чарадзея; каменны абразок 12 стагодзьдзя з Сьвятымі Канстанцінам і Аленай, знойдзены археолягамі ў Полацку; плян Полацкай Сафіі.

Архітэктура Беларусі. Праваслаўныя храмы. У абарачэньні з 22 лютага 2012 Белпошта здзейсьніла некалькі выданьняў паштовых марак з выяваю Полацкай Сафіі. У тым ліку маляўнічы блёк, выдадзены ў 2016.

Сафійскі Сабор у Полацку. Блёк пошты Беларусі, выдадзены ў 2016

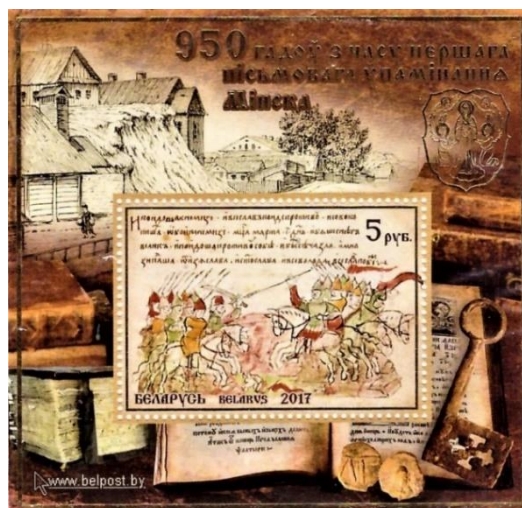
У 1065 мірнае жыццё закончылася. Князь з дружынаю здзейсніў паходы на Пскоў і Ноўгарад, веў шматлікія бітвы з Кіеўскім княствам. 3 сакавіка 1067 адбылася Бітва на Нямізе, адна з самых крывавых у нашай старажытнасці. З гэтым звязана першае ўпамінанне пра Менск як пра горад Полацкага княства. Летапісны збор «Русь» і «Аповесць мінулых гадоў» апавядаюць пра разгром горада падчас ваеннага паходу трох Кіеўскіх князёў Яраславічаў на землі Полацкага князя Усяслава і пра Бітву на рацэ Нямізе паміж Кіеўскімі і Полацкімі дружынамі.

3 сакавіка 2017 года Міністэрства сувязі і інфарматызацыі Рэспублікі Беларусь выпусціла ў абарачэнне паштовы блёк «950 гадоў з часу першага пісьмовага ўпамінання Менска». У аснове маркі – мініяцюра Радзівілаўскага летапісу «Бітва на рацэ Нямізе». У аснове спэцштэмпля – пячатка першага Менскага князя Глеба Усяславіча.

Нямігская бітва глыбока ўразіла не толькі сваіх суайчыньнікаў. Рэха яе праз 120 гадоў адбілася ў «Слове пра паход Ігараў» вобразам жудаснай крывавай малацёбы:

*«На Нямізе голавы сьцелюць снапамі,
харалужнымі малоцяць цапамі,
жыццё кладуць на таку зьлюцела,
веюць галаву ад цела.
Нямігі крывавыя берагі
не збожжам былі засеяны зноў –
засеяны косцямі рускіх сыноў».*

(Пераклад Рыгора Барадуліна).

*950 гадоў з часу першага пісьмовага ўпамінання Менска. Блёк пошты Беларусі,
выдадзены ў 2017*

Ілюстрацыяй да радкоў з «Слова пра паход Ігараў» добра адпавядае карціна Міхася Філіповіча «Бітва на Нямізе».

Бітва на Нямізе (1922). Міхась Філіповіч (1920-29). Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь. Марка пошты Беларусі, выдадзеная ў 2002

Вераломна захоплены ў палон Усяслаў Чарадзеі цудоўным чынам становіцца на чале Кіеўскага княства, але пакідае высокую пасад і вяртаецца ў родны Полацк. Але і ў родным Полацку спакою князь не знайшоў. У тым жа годзе Ізяслаў прымусіў яго збегчы з гораду. Толькі ў 1071 вярнуў ён сваё княжаньне ў Полацк і зноў стаў гаспадаром Полаччыны. Кіеўскія князі не пакідалі і далей Усяслава Чарадзея ў спакоі, але сіл вярнуць Полацкія землі ў іх не хапала, а Усяслаў на Кіеўскі прастол не прэтэндаваў. Да самай сьмерці ўладарыў ён у родным княстве. Доўгае, больш чым паўвекавое, валадарства гэтага князя было пэрыядам эканамічнага і палітычнага росквіту Полацкіх зямель. Акрамя сталіцы Полацкая зямля налічвала паўтара дзясятка гарадоў: Віцебск, Менск, Орша, Заслаўе, Барысаў... Улада Усяслава і яго наступнікаў, а ён пакінуў пасля сябе 6 сыноў, пашырылася ад Ніжняга Падзьвін'я да Балтыйскага мора.

Сотню гадоў пазьней з захапленьнем пісаў аўтар «Слова пра паход Ігараў» пра Ўсяслава Чарадзея:

*«Усяслаў-князь людзям чыніў суды.
радзіў князям гарады,
а сам уночы ваўком рыскаў,
З Кіева пасьпяваў да пеўняў да Тмутараканя,
Хорсу вялікаму шлях перацінаў.
Яму ў Полацку пазвоняць ютрань рана*

*Ў званы сьвятое Сафіі.
а ён той звон чуе ў Кіеве.
Хоць і вешчую меў душу ў дзёрзкім целе,
Ды часта ад бедаў цягнеў ён».*
(Пераклад Рыгора Барадуліна).

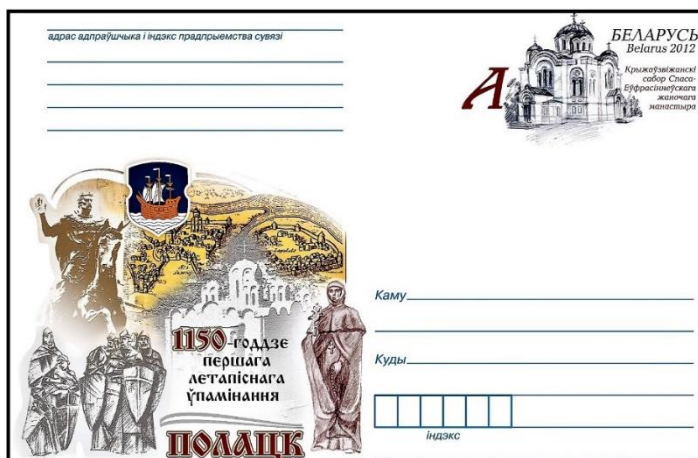

*800-годзьдзе Слова пра паход Ігараў.
Марка пошты СССР, выдадзеная ў 1985*

У сярэднявечнай гісторыі Ўсходняй Эўропы цяжка адшукаць больш велічную, загадкавую і таямнічую постаць, чым полацкі князь Усяслаў Брачыславіч. Таму дата яго сьмерці зафіксавана ў Слове (Песьні) аб паходзе Ігаравым: «У год 6609 (1101) памёр Усяслаў, князь Полацкі, месяца красавіка ў 14 дзень, у 9 гадзін дня ў сераду. Сумна стала на нашай зямлі. У гэты дзень яна разьвіталася з адным са сваіх лепшых сыноў». («В лето 6609 преставися Всеслав, Полоцкий князь, месяца априля, в 14 день, в 9 час дне, в среду»).

1 верасьня 2007 адбылося ўрачыстае адкрыцьцё першай коннай статуі ў Беларусі – помніка Усяславу Брачыслававічу (Чарадзею). Аўтары кампазыцыі – скульптары Аляксандр Прохараў, Сяргей Ігнацьеў, Леанід Мінкевіч і архітэктар Андрэй Сакалоў. Скульптура ўяўляе сабой воіна на кані са скурай ваўка на сядле, а побач зь ім ляціць паляўнічы сокал. Гэтыя атрыбуты сымбалізуюць старажытную легенду пра тое, што Усяслаў Брачыслававіч мог пераўвасабляцца то ў ваўка, то ў сокала, то ў аленя. Адліты помнік з бронзы, а яго вышыня каля 3,5 мэтраў.

7 мая 2012 года Міністэрства сувязі і інфарматызацыі Рэспублікі Беларусь выпусьціла ў абарачэньне канвэрт з арыгінальнай маркай «1150-годзьдзе першага летапіснага ўпамінаньня Полацку».

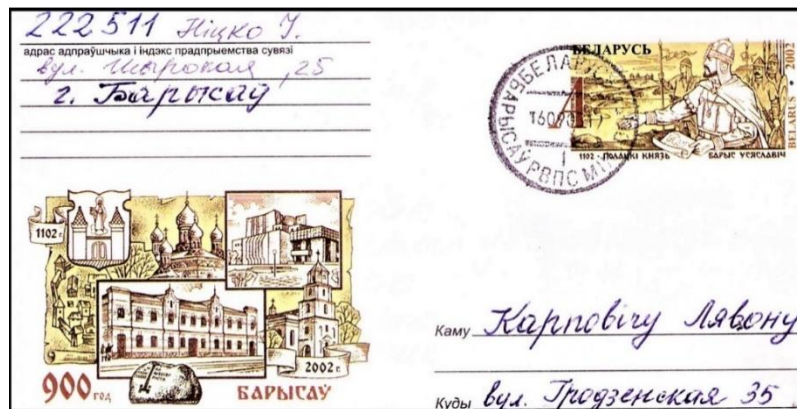

Канвэрт з арыгінальнай маркай «1150-годдзе першага летапіснага ўпамінання Полацку».

На марцы Крыжаўздвіжанскі Сабор Сьвятога-Эўфрасіньнеўскага манастыру. На канвэрце: помнікі Усяславу Чарадзею, Эўфрасіньні Полацкай, крывічам; герб гораду, макет Сафійскага Сабору ў XI стагодзьдзі, фрагмэнт гравюры сярэднявечнага Полацку.

Змаганьне з Кіеўскім княствам

Пасьля сьмерці Усяслава Чарадзея Полацкае княства было падзелена на шэраг удзельных княстваў. У шасьці зь іх княжылі сыны Усяслава, якія вялі паміж сабой барацьбу. Пасад у Полацку ачоліў старэйшы сын Чарадзея Барыс Рагвалод. У 2002 Пошта Рэспублікі Беларусь выпусьціла ў абарачэньне марачны канвэрт «900 год. Барысаў».

«900 год. Барысаў». Марачны канвэрт пошты Беларусі, выдадзены ў 2002

На марцы відарыс князя Барыса Усяславіча і год 1102, калі Полацкім князем быў заснаваны горад Барысаў. На полю маркі знаходзіцца малюнак Рагвалодавага каменя, які цяпер ляжыць ля Полацкай Сафіі. На камені каля шасціканцовага крыжа высечаны словы: «ХС. Ніка. Гі(Госпадзі) помози рабю своему Борісу».

Паступова на ролю лідэра на нашых землях пачало вылучацца Менскае княства. Менскі князь Глеб, паставіўшы мэту пашырэння межаў сваіх зямель, уступае ў супрацьстаянне з Кіеўскім князем Уладзімірам Манамахам. Падчас паходу на нашы землі ў 1119 Манамах захапіў Менск. У выніку гэтага горад быў далучаны да Кіеўскіх уладанняў ажно да сярэдзіны XII – пачатку XIII стагодзьдзяў. Глеб Усяславіч, трапіўшы ў палон, быў вывезены ў Кіеў, дзе ў палоне памёр.

Уладзімір Манамах (1053–1125). Блёк пошты Украіны, выдадзены ў 2003

Пасьля сьмерці Манамаха ў 1125 на Кіеўскі пасад заступіў старэйшы сын Мсьціслаў Уладзіміравіч (1076-1132). Змаганьне з Кіеўскім княствам працягвалася. Асабліва вызначыўся 1127 год, калі Кіеўскі князь з хаўруснікамі вялі наступ з чатырох бакоў. Палачане прызналі вяршэнства Кіева. Але гэты акт замірэньня і падпарадкаваньня так і не вырашыў дынастычных супярэчнасьцяў. Калі ў 1229 Мсьціслаў намерыўся выступіць супраць полаўцаў, то зьвярнуўся да палачанаў супольна выступіць у паход. Насуперак чаканага, Полацкія князі «з лаянкай» адмовіліся. У адказ пасьля пасьпяховага паходу супраць качэўнікаў, Мсьціслаў накіраваў на Полаччыну сваіх ваяроў. У гэты крытычны пэрыяд Полацкае веча не стала бараніць сваіх князёў і пагадзілася на мірнае вырашэньне канфлікту. Практычна ўвесь род Полацкіх князёў быў вывезены ў Кіеў, дзе адбыўся сымбалічны суд Рускіх князёў над Полацкімі Ізяславічамі. Паводле выразу, усе прадстаўнікі дынастыі разам з сем'ямі, былі сасланыя ў Бізантыю.

Святая Сафія. Марка пошты Турцыі, выдадзеная ў 2007

Пакараўшы Полацкіх князёў, Мсціслаў атрымаў магчымасць падпарадкаваць Полацкае княства. Але яго смерць у 1132 зноў змяніла палітычную сытуацыю на карысць Полацку.

Святло Эўфрасіньні

У гэтым жа 1101, калі памёр Усяслаў Чарадзея, у Полацкім княстве ў сям'і малодшага сына Усяслава Чарадзея Святаслава-Георгія нарадзілася дзяўчынка, якой накіравана было стаць знакавай постаццю для ўсяго сьвету. Праўда, гісторыкі падаюць розныя даты нараджэння ўнучкі Чарадзея- і 1104, і 1110, і 1120... Дзяўчынку назвалі крывіцкім імем Прадслава. Калі ёй споўнілася дванаццаць гадоў і сталі сватацца жаніхі, Прадслава таемна ад бацькоў прыйшла ў манастыр і пад імем Эўфрасіньні прыняла пострыг, каб служыць Богу і свайму народу. І ўсё жыццё яна выконвала гэтую службу. Вымольвала ў Бога прабачэнне для яе народу, перапісвала Біблію, перакладала кнігі, адчыняла вучэльні, манастыры, храмы, вучыла дзетак... У «Жыціі...» апавядаецца, што ў сьне Эўфрасіньні з'явіўся Анёл, як і за руку прывёў яе ў прадмесце Сяльцо і сказаў «Тут належыць быць табе». Эўфрасіньня перасялілася ў Сяльцо і заснавала ў ім жаночы Спаса-Эўфрасіньнеўскі манастыр.

Спаса-Эўфрасіньнеўскі Полацкі манастыр. Сучасны выгляд. Марка пошты Расеі, выдадзеная ў 2004

Тут па даручэнню Эўфрасіньні меркавана паміж 1152 і 1159 гадамі дойлід Іаан за трыццаць тыдняў будзе Спаса-Прэабражэнскую царкву, якую лічаць вяршыняй дойлідства Полаччыны. У кельлі гэтай царквы прайшла значная частка жыцця Эўфрасіньні Полацкай і яе сястры.

Зьнешні выгляд храма не захаваўся. У 1833 яго перабудавалі да непазнавальнасьці. У 2015 годзе археолягі ўстанавілі, што храм у першапачатковым выглядзе быў значна большы. У свой час да яго былі прыбудаваны галерэі, а з боку ўваходу знаходзіўся крыты ганак – экзанартэкс.

5 студзеня 2001 выйшаў у абарачэнне паштовы блёк «900 гадоў з дня нараджэння Эўфрасіньні Полацкай».

Блёк «900 гадоў з дня нараджэння Эўфрасіньні Полацкай», выдадзены поштай Беларусі ў 2001

На адкрытай старонцы словы з кнігі «Жыццё Эўфрасіньні Полацкай»: «Прыйдзіце ўсе, хто жыве ангельскім жыццём у пустэлях...». Працяг гэтага сказу такі: «і ў гарах: старыя – адкінуўшы немач, маладыя – скачучы, быццам алені, – сыдзіцеся ўсе. Хачу бо даць вам трапэзу з такіх страваў, каб, пачуўшы, узвесялілі вы свае душы. Бо гэтая трапэза ад страваў нятленных – не тая, што дае асалоду гартані і чэрава насычае, але тая, што душу весяліць і розум умацоўвае на добрыя дзеі». «Жыццё Эўфрасіньні Полацкай» узнікла ў канцы XII ці ў першай палове XIII стагоддзя і з'яўляецца асноўнай крыніцай звестак пра дзейнасць і лёс славутай Полацкай асьветніцы, нябеснай заступніцы Беларусі. Аўтар Жыцця невядомы. Справа ад партрэта Эўфрасіньні сучасны выгляд Спаса-Прэабражэнскай царквы. Белпошта яшчэ двойчы прысьвяціла свае маркі Спаса-Прэабражэнскай царкве.

Спаса-Прэабражэнская царква на марках пошты Беларусі (1992 і 2000)

Храм расьпісаны ўнікальнымі фрэскамі, якія на 90 працэнтаў захаваліся. Дзякуючы фрэскам вядомы першапачатковы выгляд царквы і верагодны партрэт Эўфрасіньні. Пошта рэспублікі Беларусь у 2000 сумесна з поштамі Украіны і Расіі выпусьціла блёк 2000-годзьдзе Хрысьціянства. На адной з трох марак блёка (пасярэдзіне) знаходзіцца рэпрадукцыя дэталі фрэскі Спаса-Прэабражэнскай царквы Дэйсус (Дэзіс або Дзізіс) Хрыстос у Велічы або Хрыстос Пантакратар на троне з кнігай. У кастрычніку 2017 года поштай Рэспублікі Беларусь быў выпушчаны марачны блёк у гонар 1025-годзьдзя Полацкай эпархіі, які заняў 6-е месца на сусьветным конкурсе марак у Аўстрыі, а яго ўрачыстая прэзэнтацыя адбылася ў Сафійскім саборы ў Полацку. Блёк уключае тры маркі, на якіх намаляваны тры праваслаўныя храмы – Сафійскі сабор і Спаса-Прэабражэнская царква ў Полацку і Дабравешчанская царква ў Віцебску.

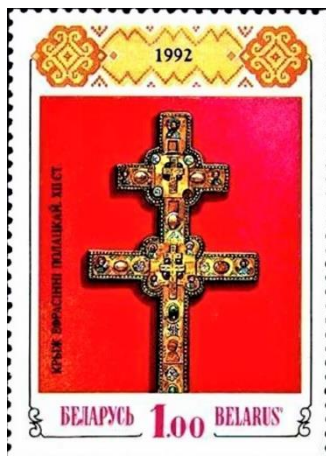
2000-годзьдзе хрысьціянства. Блёк сумеснага выпуску поштаў Беларусі, Украіны і Расеі ў 2000

1025-годзьдзе Полацкай эпархіі.

Блёк, выпушчаны поштай Рэспублікі Беларусь у 2017

На полі блёку фрэскі з Спаса–Прабражэнскай або Спаса-Эўфрасіньнеўскай царквы ў Полацку, узведзенай у XII стагодзьдзі. У ніжнім левым куце Апосталы. Дэталі кампазыцыі Уваход Гасподні ў Іерусалім. Уверсе – Дзісус (Дэсіс або Дзізіс, Хрыстос у Велічы або Хрыстос Пантакратар на троне з кнігай і побач Дзева Марыя і Сьвяты Ян Хрысьціцель). Фрэска ў кельлі прападобнай Эўфрасіньні. Правы ніжні кут – Сьвятая Эўхарыстыя, Прычашчэньне хлебам (дэталі). Для Спаса-Прабражэнскай царквы свайго манастыру Эўфрасіньня заказала ў полацкага ювэліра Лазара Богшы Крыж-каўчэг. Крыж быў створаны ў 1161 і стаў ня толькі прыкладам высокага ювэлірнага мастацтва, але сымбалам Сьвятасьці і Дзяржаўнасьці старажытнай Беларусі. Таму зусім не выпадкова, калі пачала працаваць пошта Незалежнай Беларусі першай выдадзенай маркай стала марка з выявай Крыжа Эўфрасіньні Полацкай наміналам у 1 рубель.

Крыж Эўфрасіньні Полацкай. Першая паштовая марка Незалежнай Рэспублікі

Беларусь, выпушчаная ў абарачэньне 20 сакавіка 1992

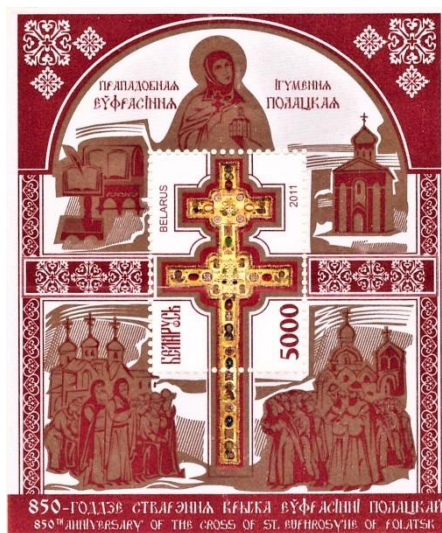
Крыж Эўфрасіньні Полацкай зьяўляецца Крыжом-каўчэгам, бо ў падпісаных гнёздах Крыжа знаходзяцца найкаштоўнейшыя хрысьціянскія рэліквіі: кавалачак Крыжа, на якім быў распяты Хрыстос, з кроплямі крыві Ісуса і драбок каменю ад дамавіны Божай Маці.

Падчас знаходжаньня нашай краіны пад Расейскай акупацыяй у 1941 годзе, калі ішла Другая Сьветавая вайна, савецкімі ўладамі быў дадзены загад вывезьці Крыж з Беларусі. У выніку Крыж бяссьледна зьнік. Да гэтага часу пошукі Крыжа не далі плёну. У 1992 кіраўнікі краін СНД падпісалі пагадненьне аб вяртаньні гістарычных каштоўнасьцяў дзяржавам іх паходжаньня. Гэта абудзіла надзею. Але Расея не прызнала гэтага пагадненьня, а ў 1997 Дзярждума Расеі прыняла Закон аб рэстытуцыях, які адмаўляе вяртаньне ўкрадзеных каштоўнасьцяў іх уладальнікам. Таму ў 1992 па ініцыятыве Згуртаваньня Беларусаў Сьвету (ЗБС) «Бацькаўшчына» прымаецца рашэньне аднавіць Сьвятыню, стварыць матэрыяльны вобраз. Крыж, узноўлены па вобразу і падабенству ўзьвіжальнага Крыжа Эўфрасіньні Полацкай мастаком – ювэлірам Міколам Кузьмічом, 6 сьнежня 1997 хросным ходам быў унесены на спрадвечнае месца Сьвятыні-у Спасаўскі храм.

Крыж Эўфрасіньні Полацкай. Наддрукоўка тэксту «адноўлены і асьвечаны ў верасьні 1997» і новага наміналу «3000» на марцы № 1. У звароце з 8 сьнежня 1997 «Сьвятыні сыходзяць, калі мы становімся нявартымі іх, і вяртаюцца, калі Душы імкнуцца да навяртаньня, сьвятла і волі...».

21 сакавіка 2011 года Міністэрства сувязі і інфарматызацыі Рэспублікі Беларусь выпускае ў абарачэньне два паштовыя блёкі і КПД «850-годзьдзе стварэньня Крыжа Эўфрасіньні Полацкай». Уверсе блёку малюнак Эўфрасіньні Полацкай з Крыжам у правай руцэ і храмам Спаса – у левай.

850-годдзьдзе стварэньня Крыжа Эўфрасіньні Полацкай. Блёк пошты Беларусі, выдадзены ў 2011

Беларускі блёк «850-годзьдзе стварэньня крыжа Эўфрасіньні Полацкай» увайшоў у лік дзесяці лепшых марак сьвету на штогадовым міжнародным конкурсе «Вялікі прыз выставы WIPA». Калі 8 ліпеня 1993 у Менску ў будынку Тэатра опэры і балета пачаў сваю працу Першы зьезд Беларусаў сьвету, то Белпошта адгукнулася на гэту падзею выданьнем паштовай маркі з відарысам эмблемы зьезду з стылізаванай фігурай Эўфрасіньні Полацкай. Акрамя маркі з эмблемай зьезду быў выдадзены канвэрт і картмаксімум з адпаведным штэмпэлем.

*Картмаксімум, прысьвечаны Першаму зьезду Беларусаў Сьвету, выдадзены
поштай Беларусі ў 1993*

Пра дзейнасьць Эўфрасіньні Полацкай, пра яе заслугі перад нашай нацыяй і ўзьдзеяньне на нашы душы лепш, чым напісана ў «Жыцці Эўфрасіньні Полацкай», сказаць нельга: «Была яна дапамогай пакрыўджаным, суцяшэньнем смуткуючым, распанутым – адзеньнем, хворым – наведаньнем ці, проста кажучы, – для ўсіх была ўсім. Эўфрасіньня сэрца сваё паіла Божаю мудрасьцю. Эўфрасіньня – незьвядальны квет райскага саду. Эўфрасіньня – арол, што, лунаючы ў небе, праляцеў ад захаду і да ўсходу, як промень сонечны, прасьвятліў зямлю Полацкую».

Полацкае княства ўваходзіць у склад Вялікага Княства Літоўскага (1307)

На пачатку XIII стагоддзя ў Полацку і Літвы з'явіўся агульны вораг – крыжакі. Крыжакі заснавалі крэпасць Рыгу (1201), чым перакрылі палачанам гандлёвы шлях да Скандынаўскіх краінаў. Адтуль пачалася экспансія крыжакоў у сферу ўплыву Полацку. У 1208 крыжакі захапілі Кукенойс, у 1209 разрабавалі і спалілі Герцыке. Ніжняе Падзвіньне перайшло да крыжакоў. У такіх умовах палачане ўсё часцей выступалі супраць крыжакоў разам з літоўцамі. У 1262 Полацкае веча запрасіла на княжаньне Літоўскага князя Таўцівіла. Полацк уваходзіць у склад Вялікага Княства Літоўскага. Датай уваходжання лічыцца 1307 год, калі ў Полацку пачаў княжыць брат Віцень Воін.

*Вялікі князь Літоўскі Віцень (1295-1316).
Марка пошты Летувы, выдадзеная ў 2023*

Лявон Карповіч: Апавяданні паштовых марак пра Вялікае Княства
(вэб-часопіс «Культура. Нацыя», №32, лістапад 2023, 14-51, www.sakavik.net)

Анатацыя. Паштовыя маркі адлюстроўваюць ня толькі развіццё сістэм пісьмовай пошты за апошнія два стагоддзі, але яны таксама адлюстроўваюць увесь спектр гісторыі, мастацтва і культуры, пачынаючы з пачатку нашай глябальнай цывілізацыі, погляды і стылістыку свайго часу. У гэтых апавяданнях маркі становяцца незвычайным вакном у гісторыю краіны, у якой мы жывем, запрашаюць нас паслухаць паданні пра таямнічае і чароўнае Вялікае Княства... Яны раскажуць пра багатую, шматслаёвую, захапляльную Гісторыю праз займальныя, часта прыгожыя, а часам і эксцэнтрычныя знакі паштовай аплаты. У той жа час трэба ўлічыць, што паштовая марка не адлюстроўвае ўвесь спектр жыцця. Яе змест залежыць найперш ад дзяржаўнага ладу краіны, бо друкуюць марку ў дзяржаўных выдавецтвах. Таму

тут ёсць апавяданні пра малазначныя падзеі і адсутнічаюць некаторыя вельмі значныя, бо ўсё залежыць ад таго, ці былі гэтыя падзеі адлюстраваныя на паштовых марках ці не.

Ljaron Karpovich: Stories of postage stamps about the Grand Duchy
(web-magazine “Culture. Nation”, issue 32, November 2023, 14-51, www.sakavik.net)

Abstract. Postage stamps reflect not only the development of written mail systems over the past two centuries, but they also reflect the entire spectrum of history, art, and culture, from the beginning of our global civilization to the views and styles of their time. In these stories, the stamps become an unusual window into the history of the country we live in, inviting us to listen to legends about the mysterious and magical Grand Duchy... They will tell a rich, multi-layered, exciting History through fascinating, often beautiful, and sometimes eccentric postage stamps. At the same time, it should be considered that a postage stamp does not reflect the entire spectrum of life. Its content depends primarily on the state system of the country because stamps are printed in state publishing houses. Therefore, there are stories when insignificant events and some very significant ones are missing, because everything depends on whether these events were depicted on postage stamps or not.

Лявон Карпович: Рассказы почтовых марок о Великом княжестве
(веб-журнал “Культура. Нация”, вып. 32, ноябрь 2023, 14-51, www.sakavik.net)

Резюме. Почтовые марки отражают не только развитие систем письменной почты за последние два столетия, но и весь спектр истории, искусства и культуры, от зарождения нашей глобальной цивилизации до взглядов и стилей своего времени. В этих рассказах марки становятся необычным окном в историю страны, в которой мы живем, приглашая нас послушать легенды о загадочном и волшебном Великом Княжестве... Они расскажут богатую, многослойную, захватывающую Историю посредством увлекательных, зачастую красивых, а иногда и эксцентричных почтовых марок. При этом следует учитывать, что почтовая марка не отражает всего спектра жизни. Ее содержание зависит прежде всего от государственного устройства страны, ведь марки печатаются в государственных издательствах. Поэтому есть рассказы о незначительных событиях и отсутствуют некоторые весьма существенные, ведь все зависит от того, были ли эти события изображены на почтовых марках или нет.